

Slovenščina, madžarščina in slovnični spoli

Mladen Pavičić

Filozofska fakulteta, Univerza Loránda Eötvösa v Budimpešti,
Madžarska, mladen.pavicic@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.12.2022.14>

ISBN: 978-961-286-669-3

Slovenščina kot indoevropski jezik pozna kategorijo spola, madžarščina kot uralski jezik pa ne. Ta razlika med jezikoma povzroča težave rojenim govorcem, govorkam madžarskega jezika pri učenju slovenščine in rojenim govorcem, govorkam slovenskega jezika pri učenju madžarščine, prav tako pa pri prevajanju leposlovnih besedil prevajalcem, prevajalkam včasih nastavlja orehe, ki jih je težko streti. Prispevek skuša ponazoriti te težave.

Ključne besede: kategorija spola, madžarski jezik, jezikovna didaktika, prevajanje.

As an Indo-European language, Slovene recognizes the category of gender, while Hungarian, being a Uralic language, does not. This difference between languages causes problems for Hungarian native speakers to learn Slovene, for Slovene native speakers to learn Hungarian, and sometimes gives literary translators nuts that are difficult to crack. The paper attempts to illustrate these problems.

Keywords: grammatical category of gender, Hungarian language, language teaching, translating.

Za veliko večino rojenih govorcev, govork slovenščine, ki se učijo madžarščino, je odsotnost kategorije spola precejšnje presenečenje. Zanje je namreč slovnična kategorija spola samoumevna, saj spolov ne pozna samo njihov materni jezik, temveč tudi tuji jeziki, ki se jih učijo v šoli. Večina slovenskih osnovnošolcev, osnovnošolk in gimnazijcev, gimnazijk se namreč uči druge indoevropske jezike, ki prav tako poznajo kategorijo spola. Pri tem spoznajo, da se ta lahko kaže drugače kot v slovenščini. Slovenščini sta glede tega najbolj podobni latinščina in ruščina, edini tuji slovanski jezik, ki se poučuje na slovenskih gimnazijah. V nemščini se spoli izražajo s členi, prav tako v francoščini, španščini in italijanščini, ki poznajo samo dva spola, moškega in ženskega. Zanimiva je grščina, v kateri so spoli izraženi

s členi in končnicami. Angleščina loči spole samo pri osebnih zaimkih za 3. osebo ednine. Kategorije spola ne poznata edina neindoevropska jezika, ki se poučujeta v slovenskih šolah, madžarski in kitajski. Prvega se učijo učenci, učenke dvojezičnega področja ob madžarski meji, drugi pa si zadnja leta utira pot na slovenske osnovnošolske in gimnazijske urnike. (Podatke o pouku tujih jezikov v slovenskih šolah sem našel v prispevku Bronke Straus (Straus 2018).)

Za večino rojenih govorcev, govork madžarskega jezika, ki živijo na Madžarskem, kategorija spola ni takšno presenečenje kot njena odsotnost za rojene govorce, govorce slovenščine. Madžarščina kategorije spola sicer ne pozna, pač pa se v šoli poučujejo predvsem indoevropski jeziki, ki jo poznajo. Če pogledamo zadnjih nekaj desetletij, je bil za obdobje ljudske demokracije značilen predvsem pouk ruščine, od začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja pa je nabor najpogosteje poučevanih tujih jezikov v madžarskih osnovnih šolah in gimnazijah enak slovenskemu: angleščina, nemščina, španščina, francoščina, italijanščina, ruščina, latinščina, grščina in – na samo eni gimnaziji edina izjema, neindoevropski jezik, ki nima kategorije spola – kitajščina. (Podatke o pouku tujih jezikov v madžarskih šolah sem našel v prispevkih, objavljenih na spletnih straneh Urada za šolstvo Madžarske ter Inštituta za preučevanje in razvoj vzgoje in izobraževanja (Öveges Enikő in Csizér 2018; Petneki 2009).)

Kakšne težave imamo rojeni govorce, govorce slovenščine pri usvajanju madžarščine, vem iz lastnih izkušenj. Učiti sem se je začel pri petindvajsetih letih. Takoj sem prišel do spoznanja, da so si vsi jeziki, s katerimi sem se dotlej поблиže srečal (poleg slovenščine hrvaščina, nemščina, angleščina, francoščina in poljščina), strahotno podobni. Ko pa sem svoje težave primerjal s težavami, ki jih je imel kolega iz Koreje, mi je postalo jasno, kako pomembna je pri učenju tujih jezikov pripadnost istemu kulturnemu prostoru. (Nekaj podobnega sem doživel tudi v Krakovu, kjer je bil na urah poljščine v skupini Japonec.) Težavnost madžarskega jezika za tujce, tujke stopnjuje madžarjenje izposojenk, ki so pogoste v številnih evropskih jezikih in večinoma izvirajo iz klasičnih jezikov. Tako se madžarsko univerzi reče *egyetem*, fakulteti *kar*, medicini *orvostudomány*, ekonomiji *közgazdaság*, arheologiji *régészet*, notarju *közjegyző*, policistu *rendőr*, policiji *rendőrség*, sistemu *rendszer*, materialu *anyag*, klavirju *zongora* itd. Precejšnje število slovanskih besed v madžarskem jeziku (npr. brazda – *barázda*, bivol – *bivaly*, bolha – *bolha*, hrček – *hörcsög*, mačka – *macska*, medved – *medve*; besede sem preveril v etimološkem slovarju (Benkő 1967: 247, 308, 332–333, 157–158; Benkő 1970: 806–807, 873–874)) mi vsaj na

začetku ni kaj dosti pomagalo, malo zato, ker sem jih zaradi drugačne izgovarjave težko prepoznal, malo pa zato, ker se o brazdah, medvedih, hrčkih in bolhah nisem ravno pogosto pogovarjal; lažje je bilo z imeni za sredo, četrtek, petek in soboto (*szerda, csütörtök, péntek* in *szombat*) – prva tri so prav tako slovanskega izvora, sobota pa je prišla v madžarščino prek slovanskih jezikov (tudi te besede sem preveril v etimološkem slovarju (Benkő 1976: 732–733, Benkő 1967: 583; Benkő 1976: 156, 779–780)). Iz podobnih razlogov mi tudi niso kaj dosti pomagale madžarske besede v slovenščini (betežen – *beteg*, bunda – *bunda*, čipka – *csipke*, gumb – *gomb*, kip – *kép*, kočija – *kocsi*, lopov – *lopó*, oproda – *apród*, orjak – *óriás* in tolovaj – *tolvaj* (Snoj 1997: 30, 54, 73, 162, 230, 243, 309, 409, 411–412, 673)).

Največ težav pri učenju madžarščine povzročata Indoevropcem, Indoevropckam dve spregatvi, določna, ki jo uporabljamo, kadar je v stavku določni predmet, in nedoločna, ki jo uporabljamo v vseh ostalih primerih. Drugi problem je aglutinacijskost madžarščine, tretji pa odsotnost spolov. Vsaj meni največ težav povzroča odsotnost spolov za osebni zaimек v 3. osebi ednine. V madžarščini je za 3. osebo zaimек eden – *ő*. Po mnogih letih se mi še vedno dogaja, da hočem reči »ne *on*, ampak *ona*«, in rečem »nem *ő*, hanem *ő*«. Zadnje čase sem toliko napredoval, da se ne čudim več, ko me ne razumejo, ampak pojasnim s pomočjo samostalnikov – če vem imeni, z imenom, drugače pa s samostalnikoma, ki označujeta osebi moškega in ženskega spola, npr. nem *fiú*, hanem *lány* (ne fant, ampak punca), nem *férfi*, hanem *nő* (ne moški, ampak ženska) ipd. Madžarom, Madžarkam, ki se učijo slovenščino, pa se zlasti dogaja, da na spole kar pozabijo, npr. da pri glagolskih deležnikih uporabljajo oblike za moški spol namesto za ženskega, in to – zlasti v stresnih okoliščinah, pod vplivom treme ali utrujenosti – celo tistim, ki drugače slovenski jezik dobro obvladajo.

Kako je s kategorijo spola v drugih jezikih? Jo poznajo samo (vsi?) indoevropski jeziki? Po mnenju hrvaškega indoevropeista Ranka Matasovića lahko rečemo, da je ta kategorija bolj značilnost jezikovnih družin kot posameznih jezikov. Pri preučevanju spolov v indoevropskih jezikih je prišel do spoznanja, da je zelo stabilna v času, saj jo je od sto štiriinštiridesetih indoevropskih jezikov ohranilo sto devet (75,69 %); večina jezikov, ki so jo izgubili, sodi v indoiransko vejo, o petih iranskih jezikih pa mu ni uspelo dobiti zanesljivih podatkov. (Izguba spolov je povezana s selitvijo govorcev, govork teh jezikov v okolje, v katerem prevladujejo ali so prevladovali jeziki, ki ne poznajo spolov (Matasović 2004: 25).) Do podobnih rezultatov je prišel tudi pri preučevanju drugih evrazijskih jezikovnih skupin. Iz njegovega zemljevida (živih in mrtvih) evrazijskih

jezikov je razvidno, da poleg indoevropskih jezikov kategorijo spola poznajo še jenisejski, berberski, egiptovski, semitski, hatijski, elamski, sumerski, dravidski, burušaski in severovzhodni kavkaški jeziki, ne poznajo pa je uralski, turški, mongolski, tunguški, jukagirski, čukotsko-kamčatski, sino-tibetanski, hurijski, kartvelski, etruščanski in baskovski jezik(i). Za avstroazijske in severozahodne kavkaške jezike je značilno, da nekateri ločijo spole, drugi pa ne (Matasović 2014: 233–235).

Zanimivo je tudi število spolov v različnih jezikih. Številni poznajo dva spola. Med njimi je večina romanskih jezikov, sem sodijo še litovščina, latvijščina, novoirščina in valižanščina, prav tako sta dva spola pogosta v semitskih (pa tudi drugih afriško-azijskih), mundskih in dravidskih ter v severnoameriških algonkinskih jezikih. Bolj razviti sistemi imajo običajno tri spole. Mednje sodijo slovanski in germanski jeziki, večina starih indoevropskih jezikov (latinščina, grščina, stara indijščina), pa tudi tamilščina in paleosibirska ketščina. V neindoevropskih jezikih najdemo celo več kot tri spole, štiri npr. v nekaterih severovzhodnokavkaških jezikih, džirbalščini in burusaščini. V tej prvi spol označuje osebe moškega spola, drugi osebe ženskega spola, tretji večino ostalih živih bitij in nekatere predmete, četrti pa ostale predmete (Kicsi 1999: 213). Le redki jeziki, npr. bantujski, imajo več kot štiri spole (Matasović 2004: 21–22). Slovenska imena jezikov sem našel v *Pregledu indoevropskih jezikov* Simone Klemenčič (2011) in *Velikem splošnem leksikonu* (Pogačnik 2005).

Pri sodelovanju z madžarskimi prevajalci, prevajalkami slovenske književnosti sem prišel do nekaterih spoznanj o tem, kako utegne odsotnost slovničnih spolov otežiti prevajanje sodobnih literarnih besedil. Pri prevajanju klasičnih del takih težav najbrž ni. Razliko med klasičnim in modernim romanom (ki velja tudi za manj obsežno pripovedno besedilo) je zelo lepo razložil Dušan Pirjevec v predgovoru k izdaji romana *Grad* Franza Kafke s pomočjo primerjave začetka tega romana in Stendhalovega *Rdeče in črno*. V klasičnem delu francoske književnosti bralec, bralka najprej dobi jasne informacije o kraju in času dogajanja, prav tako so takoj izčrpno predstavljene literarne osebe. V Kafkovem romanu je vse drugače. Bralec, bralka izve, da je nekdo prišel v neko vas, a o njem ne izve ničesar. Nato izve, da je prišel, prišla v vas, ki tiči v globokem snegu, a zakaj je prišel, prišla tja, ni jasno. Sledi informacija, da je v vasi ali v njeni bližini grad, a zaradi megle o njem ne izve ničesar. Logika je torej ravno nasprotna kot v Stendhalovem romanu: tam je bil najprej splošnejši opis, ki se je ožil, tu pa obratno, najprej se pojavi neka oseba, nato pa okoli nje nastaja svet. Bralec, bralka vidi samo to, kar vidi oseba, K., ne izve pa ničesar več ne o vasi,

ne o gradu, ne o tej osebi – niti njenih misli niti preteklosti. Stendhalov pripovedovalec ve (in pove) vse, ve več od junaka, Kafkov pripovedovalec o svojem junaku pove le to, da se je pojavil na prizorišču, o katerem pa bralec, bralka izve le tisto, kar junak vidi (Pirjevec 1967: 5–12).

K temu, kar je Pirjevec pojasnil o Kafkovem romanu, bi dodal le, da bralec, bralka izvirnika za K.-jev spol izve na začetku drugega odstavka (Dann ging *er* ein Nachtlager suchen (Kafka 1996: 7)), bralec madžarskega prevoda šele sredi tretje strani (A fiatalemler, aki Schwarzer néven jelentkezett, beszámolt róla, hogyan akadt rá K.-ra, egy jó harmincas, meglehetősen pocakos *férfira* (Kafka 2004: 7)), bralec slovenskega prevoda pa – po zaslugi moške oblike glagolskega deležnika – že kar v prvi povedi (Bil je že pozen večer, ko je *prišel* K. (Kafka 1967: 69)).

Kot primer težav, ki jih odsotnost spolov povzroča madžarskim prevajalcem, prevajalkam sodobne slovenske književnosti, lahko za začetek navedem madžarski prevod zgodbe *Vse bo še dobro* Andreja Moroviča, ki jo je Mitja Čander uvrstil v antologijo *Az első nap*. V madžarskem prevodu izpod peresa Kláre Körtvélyessy ima naslov *Még minden jóra fordul* (Čander 2002: 79–81). Gre za zelo erotično zgodbo, ki jo v pretekliku v 1. osebi ednine pripoveduje ženska, kar postane slovenskemu bralcu zaradi ženskih oblik glagolskega deležnika jasno, ko prebere šesto poved (Morovič 1992: 191): »Obstala sem kot vkopana.« Madžarski bralec, bralka tega udobja nima, ker pa je avtor moški (da je *Andrej* moško ime, je jasno vsakemu kolikor toliko izobraženemu Madžaru, izobraženi Madžarki), utegne pomisliti, da je tudi pripovedovalec moškega spola, in bi vse do konca mislil, mislila, da gre za homoerotično besedilo ..., če v njem pripovedovalka ne bi precej natančno popisala, kaj se je zgodilo z njenim spolovilom, in kljub metaforičnosti opisa je popolnoma jasno, za kaj gre (Morovič 1992: 191):

Nagnila sem glavo vznak in zaprla oči. Kot bi mi kdo vbrizgal hologram, se mi je v glavi naredila slike moje majcate trobentice, nadnaravno povečane in lepo razširjene, da se je videlo globoko v rožnato notranjost.

A ta problem bi se utegnil pojaviti tudi pri prevajanju v marsikateri indoevropski jezik, saj preteklik v mnogih jezikih ne pozna različnih oblik za moški in ženski spol, kot primer pa lahko navedem angleški prevod tega Morovičevega besedila Irene Zorko *Everything Is Going to Be All Right*, ki je izšel v angleški različici Čandrove antologije *Angels Beneath the Surface* (Čander 2008: 101–103).

Popolna odsotnost slovničnih spolov, ki vključuje tudi odsotnost različnih zaimkov za osebe moškega in ženskega spola, komplicira delo prevajalcem

slovenskega pisatelja Andreja Blatnika, čigar priljubljena tema so (ne vedno najbolj prijetni) pogovori med heteroseksualnima partnerjema, o katerih (kot se za sodobna besedila spodobi) bralec, bralka uvodoma ne izve ničesar. Lep primer tega je njegova zgodba *Pravzaprav* iz zbirke *Menjave kož* (Blatnik 1990: 92–98), ki je pod naslovom *Tulajdonképpen* izšla v madžarskem prevodu te zbirke *Bőr* (Blatnik 2002: 124–133).

V zgodbi se prvoosebni pripovedovalec pogovarja s svojo življenjsko sopotnico, ki je nemara celo njegova žena. Spol ženske je razviden iz osebnega zaimka, ki se nahaja v prvi povedi drugega odstavka (Blatnik 1990: 92): »Mogoče, pravim, ne da bi se ozrl k *njej*.« Čeprav gre za tipičen pogovor med moškim in žensko (pozneje ona npr. reče (Blatnik 1990: 95): »Mislil si [...], da boš lahko v miru sedel za svojim ekranom in se ukvarjal s svojimi stvarmi, jaz pa bom skrbel za vse ostalo.«), se lahko vse številnejših istospolnih parov vajeni bralec, bralka 21. stoletja o pripovedovalčevem spolu zatrdno prepriča šele na drugi strani besedila, ko pripovedovalec sedanjik prvič zamenja s pogojnikom in je njegov spol razviden iz oblike glagolskega deležnika (Blatnik 1990: 93): »Mika me, da bi pripisal [...].«). Bralec, bralka madžarskega prevoda s spoloma oseb Blatnikovega dialoga ni seznanjen, seznanjena ne iz zaimkov, s katerimi je *ona* označena kar pogosto, niti iz prevoda slovenskega pogojnika, ki je v madžarščini v tem primeru seveda zamenjan z velelnikom. Da je pripovedovalec moški, pogovarja pa se z žensko, bralec madžarskega prevoda najbrž začne slutiti že na prvi strani, dokaj eksplicitno potrditev pa najde šele na peti, v prevodu tegale odstavka (Blatnik 2002: 96): »Zapisuješ, zapisuješ. Zvečer, ko zaspiš, vstajam, vključim računalnik, vložim disketo in berem, kaj si napisal čez dan. In vse, kar govorijo ženske tvojih zgodb, so moje besede. Vse, kar govorijo moški, so tvoje.«

Če pa madžarski bralec, madžarska bralka meni, da bi bilo mogoče tako upodobiti tudi dialoge istospolnih partnerjev, do konca ne ve zagotovo, katerega spola sta protagonista Blatnikovega *Pravzaprava*.

Bolje se temu bralcu, bralki godi, ko bere zgodbo *Billie Holiday* (Blatnik 1990: 103–111) iz iste Blatnikove zbirke kratkih zgodb. Njen pripovedovalec je tretjeosebni. Izvirnik se začne takole:

»Kaj pa, reče ona, če bi dala na gramofon tisto staro ploščo Billie Holiday? Me tudi potem ne bi poljubil? Saj je nimaš več, reče on. Saj nimaš več te plošče.«

Zaimka *ona* in *on* se potem ponavljata skozi vse besedilo. Prevajalka Judit Reiman (ki je prevedla tudi *Pravzaprav*) je tu zaimka dosledno nadomestila s samostalniki *nő* in *férfi*, ki pomenita *žensko* in *moškega* (Blatnik 2002: 139–150).

Prevajalka mi je povedala, da se je problema pri prevajanju *Pravzaprava* zavedala, toda madžarski jezik žal ne nudi sredstev, da bi ga rešila. Če bi namreč v prevodu *Pravzaprava* zaimek *ona* nadomestila s kakšnim samostalnikom (pl. *nő* 'ženska', *lány* 'dekle'), kot je to storila v prevodu *Billie Holiday*, bi v besedilo uvedla distanco, kakršne v izvirniku ni, in prevod bi zvenel okorno, vzrok pa verjetno tiči v razliki med pripovednima načinoma – prvoosebni pripovedovalec je bistveno neposrednejši od tretjeosebnega.

Ozrimo se za trenutek še k težavam, na katere utegne naleteti slovenski prevajalec, slovenska prevajalka madžarskega besedila. Odsotnost spolov omogoča leposlovnim besedilom stopnjevanje večpomenskosti, kar nekateri sodobni madžarski pisci, piske s pridom izkoriščajo, slovenski prevajalec, prevajalka pa se mora odločiti, kako bo zapis razumel, razumela in nato prevedel, prevedla. Kratki roman Pétra Esterházyja *A szív segédigei* je v slovenščini izšel dvakrat, obakrat v prevodu Jožeta Hradila, ker pa je med izidoma minilo kar petindvajset let, je prevajalec svoj prevod pred drugo izdajo precej predelal.

V romanu je pet v pretekliku pisanih odlomkov, za katere v izvirniku ni jasno, ali jih pripoveduje ženska ali moški. Hradil se je v svojem prvem prevodu odločil za moškega, v drugem pa za žensko. (V izvirniku (Esterházy 1985) in drugem prevodu (Esterházy 2014) strani niso oštevilčene, v prvem prevodu (Esterházy 1989) pa so – v njem se ti odlomki nahajajo na straneh 79, 83, 96, 99–100 in 107.)

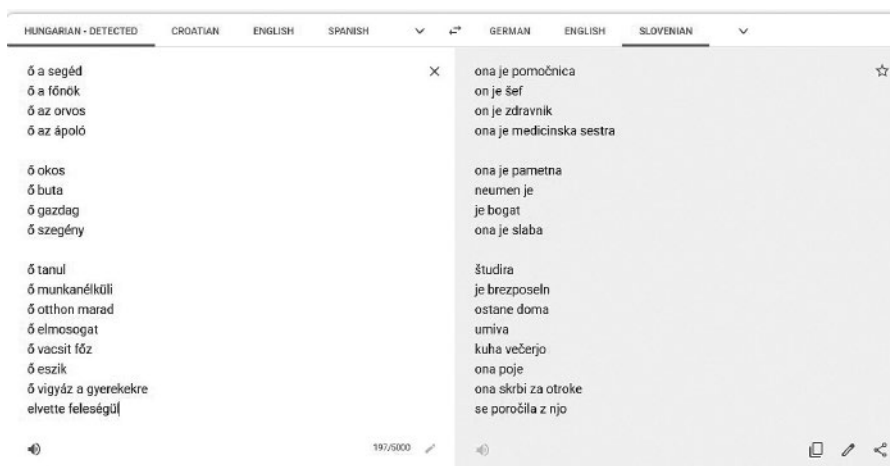
Žal ne vem zagotovo, ali se je pri tem posvetoval z avtorjem, in žal ne morem nikogar od njiju vprašati, saj sta nas pred nekaj leti oba zapustila. Kontekst tega odlomka je tak, da prevajalčeva odločitev nedvomno ni bila lahka. Gre namreč za izrazito postmodernistični roman, poln citatov, vrnjenih besedil in pripovedovalčevega samonanašanja, s katerim vzpostavlja distanco do svojega početja, bralcu, bralki pa onemogoča »normalno« branje; pripovedovalec je več, njihovim menjavam pa le težko sledimo, saj je besedilo odprto na vse strani. Hradilov prevod teh odlomkov sem primerjal z njihovim bolgarskim (Esterházy 2000), češkim (Esterházy 2005), poljskim (Esterházy 1998), slovaškim (Esterházy 2009) in srbskim (Esterházy 2011) prevodom. Izražanju pripovedovalčevega spola so se bodisi izognili bodisi odločili za moškega. Vsaj v zadnjem primeru (Esterházy 1989: 107) je odločitev za moški spol verjetno pravilna, saj gre za citat Borhesovega *Alefa* (126–129), v katerem je pripovedovalec moški.

Zanimivo je tudi, kako se pri prevajanju iz madžarščine glede spolov odloča Googlov prevajalnik. Na neki madžarski novičarski spletni strani

sem naletel na članek s povednim naslovom *Po Googlu je moški šef, ženska pa naj raje pomiva posodo*. Članek temelji na odkritju v Nemčiji živečega madžarskega uporabnika Facebooka Armina Langerja, kako Google iz madžarščine v nemščino prevaja preproste zapise o tem, kaj kdo dela: on je šef, ona je pomočnica, on je zdravnik, ona sestra, on je pameten, ona neumna, on bogat, ona uboga, on študira, ona je brezposelna, ostane doma, pomije posodo, skuha večerjo in poskrbi za otroke, on pa jé. Novinar je preveril, kakšni so rezultati pri prevajanju v angleščino, in ugotovil, da so z eno izjemo popolnoma enaki. Ta izjema je zabavna in absurdna: »ő szegény« 'on/ona je reven/revna/ubog/uboga' je v angleščino prevedeno z »Oh poor«, medtem ko je bil nemški prevod »sie ist arm« 'ona je revna/uboga'. Pozneje se je oglasil neki bralec, ki je ugotovil, da »elvette feleségül« 'vzel/vzela je za ženo' Google prevaja s »she married her«, da se torej ona oženi z njo (Bolcsó 2017).

Pred konferenco, torej sredi novembra 2019, sem preveril, kakšne rezultate bo prineslo ponovno prevajanje istih zapisov. Pomembna razlika pri prevajanju v angleščino je bila, da je brezposeln postal on in bo (zato?) ostal doma. Ko sem zdaj (19. januarja 2020) med pisanjem tega prispevka ponovno preveril stanje, je on namesto nje postal še neumen, angleški prevod »elvette feleségül« pa se je spremenil v »married her«.

In kako 19. januarja 2020 Google te iste zapise prevaja v slovenščino? Takole:

Slika 1: Prevajanje izbranega spolskega izrazja iz madžarščine v slovenščino s pomočjo Googlovega prevajalnika (<https://translate.google.com/>)

Kot vidimo, so poklici razporejeni enako kot v angleščini. Pametna je v slovenščini in nemščini ona, v angleščini pa še vedno on, »ő szegény« pa je v nemščino spet prevedeno »sie ist arm«, v slovenščino pa »ona je slaba«, kar ni najustreznejši prevod. Já v angleščini on, v nemščini in slovenščini pa ona, a tu dovršna oblika glagola ni ustrezna, poleg tega Slovincu, Slovenki, ki ne obvlada madžarščine, ni jasno, ali gre za prehranjevanje ali za prepevanje. Slovenski prevod spola večkrat ne izrazi. Zanimiv je slovenski prevod »elvette feleségül«: »se poročila z njo«.

Kako deluje Googlov prevajalnik, je pojasnila Špela Virant (2013):

Google Translate je statistični strojni prevajalnik, ki se uči obrti neposredno iz podatkov, pri prevajanju pa ne uporablja slovarjev, slovničnih pravil in drugih jezikovnih virov človeške izdelave. Seveda tudi Googlov prevajalnik uporablja nekakšna pravila, vendar ta nastanejo z računalniško obdelavo velikanskih količin besedil in se večinoma nanašajo na verjetnost, da se bo določen jezikovni niz v danem sobesedilu pojavil ali ne.

Izbira spolov v prevodih je torej posledica pogostnosti zvez v besedilih, iz katerih se uči prevajalnik, ta besedila pa (v pretežni meri – porok med istospolnimi pari je še vedno bistveno manj kot med različnospolnimi) odražajo stanje v družbi.

Nekaj podatkov o tem, kako deluje Googlov prevajalnik, najdemo tudi v geslu na Wikipediji. Zanimiva je ugotovitev, da so (https://sl.wikipedia.org/wiki/Google_Prevajalnik)

[z]a večje jezike ter pogostejše jezikovne pare, kot so angleščina-nemščina, angleščina-francoščina ali angleščina-kitajščina, [...] sistemi naučeni posebej, medtem ko so manjši jeziki, mednje sodi tudi slovenščina, prevajani prek vmesnega jezika. To pomeni, da prevajanje v slovenščino ne poteka neposredno iz izvirnega jezika, temveč se besedilo najprej prevede v angleščino (špekulacija) ter šele nato v slovenščino.

Slovenski prevod za »ő szegény« je vsekakor bližji nemškemu »sie ist arm« kot angleškemu »Oh poor«, a to seveda še ne pomeni, da je vmesni jezik (vsaj v tem primeru) nemščina. Zanimivo bi bilo ugotoviti, v katerem jeziku madžarskemu *szegény* ustreza beseda, ki bi jo v slovenščino prevedli s *slab*, nato pa ugotovitev preveriti še na številnih drugih primerih.

Za konec se bom nekoliko oddaljil od teme prispevka, v katerem sem precej prostora odmeril prevajalski nemoči, ki je posledica razlik med jeziki. Rad bi opozoril na nasprotni primer – besedilo, ki je zaradi razlik med slovenskim in francoskim jezikom v slovenskem prevodu dobilo novo kvaliteto. Gre za roman Ágote Kristóf, Madžarke, ki je večji del življenja živela v francoskem delu Švice in je zaradi tega pisala v francoščini. Njen prvi roman *Le Grand Cahier* v prvi osebi množine pripovedujeta dvojčka,

pripoved v 1. osebi množine pa ni redkost. Nekaj povsem drugega je prva oseba dvojine, ki jo najdemo v *Šolskem zvezku*, slovenskem prevodu tega romana izpod peresa Alenke Moder Saje. Za ilustracijo kratak odlomek iz poglavja *Sestrična* (Kristóf 2002: 109):

Sestrična je pet let starejša od naju. Ima črne oči. Lase pa rdeče zaradi nekega izdelka, ki se imenuje kana.

Stara mama nama pove, da je sestrična hčerka Očetove sestre. Isto poveva tistim, ki naju sprašujejo o sestrični.

Veva, da oče nima sestre. Veva tudi, da bi bilo brez te laži sestričino življenje v nevarnosti. Midva pa sva staremu gospodu obljubila, da bova pazila nanjo.

Viri in literatura

Loránd BENKŐ idr. (ur.), 1967: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Első kötet: A–Gy.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

– –, 1970: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Második kötet: H–Ó.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

– –, 1976: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Harmadik kötet: Ö–Zs.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Andrej BLATNIK, 1990: *Menjave kož.* Ljubljana: Emonica.

– –, 2002: *Bőr.* Budapest: József Attila Kör.

Dániel BOLCSÓ, 2017: A Google szerint a férffi a főnök, a nő inkább mosogasson. Dostopno na: https://index.hu/tech/2017/11/29/a_google_szerint_a_ferfi_a_fonok_a_no_inkabb_mosogasson/; pridobljeno 22. 1. 2020.

Jorge Luis BORGES, 1997: *Alef.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mitja ČANDER, 2002: *Az első nap.* Pécs: Jelenkor.

– –, 2008: *Angels Beneath the Surface.* Berkeley, California: North Atlantic Books; Seattle, Washington: Scala House Press.

Péter ESTERHÁZY, 1985: *A szív segédigéi.* Budapest: Magvető.

– –, 1989: *Pomožni glagoli srca.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

– –, 1998: *Czasowniki posilkowe serca.* Ford.: Elżbieta Sobolewska. Izabelin: Świat literacki.

– –, 2000: *Szponagatelni glagoli na szarceto.* Ford.: Julija Dmitrova. Szofia: Izdatelstvo Otecsesztvo.

– –, 2005: *Pomocná slovesa srdce.* Ford.: Dana Gálová. Praha: Dauphin.

– –, 2009: *Pomocné slovesá srdca.* Ford.: Juliana Szolnokiová. Bratislava: Kalligram.

– –, 2011: *Pomoćni glagoli srca.* Ford.: Arpad Vicko. Beograd: Arhipelag.

– –, 2014: *Pomožni glagoli srca*. Ljubljana: Beletrina.

Google Prevajalnik. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Google_Prevajalnik; pridobljeno 22. 1. 2020.

Franz KAFKA, 1967: *Grad*. Prevedel Jože Udovič. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– –, 1996: *Das Schloss*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

– –, 2004: *A kastély*. Budapest: General Press Kiadó.

Sándor András KICSI, 1999: Burusaszki. *A Világ Nyelvei*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 212–214.

Simona KLEMENČIČ, 2011: *Pregled indoevropskih jezikov*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Ágota KRISTÓF, 2002: Šolski zvezek. Prevedla Alenka Moder Saje. Ljubljana: Študentska založba.

Ranko MATASOVIĆ, 2004: *Gender in Indo-European*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.

Ranko MATASOVIĆ, 2014: Nominal Agreement in PIE from the Areal and Typological Point of View. *Studies on the Collective and Feminine in Indo-European from a Diachronic and Typological Perspective*. Leiden–Boston: Brill, 233–255.

Andrej MOROVIČ, 1992: Vse bo še dobro. *Potapljači*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 191–193.

Enikő ÖVEGES, Kata CSIZÉR, 2018: *Vizsgálat a köznevelésben folyó idegennyelv-oktatás kereteiről és hatékonyságáról*. Budapest: Oktatási Hivatal. Dostopno na: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/sajtoszoba/nyelvoktatas_kutatasi_jelentes_2018.pdf; pridobljeno 22. 1. 2020.

Katalin PETNEKI, 2009: *Az idegen nyelv tanításának helyzete és fejlesztési feladatai*. Dostopno na: <https://ofi.hu/az-idegen-nyelv-tanitasanak-helyzete-es-fejlesztési-feladatai-0>; pridobljeno 22. 1. 2020.

Dušan PIRJEVEC, 1967: Franz Kafka in evropski roman. *Grad*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 5–12.

Aleš POGAČNIK idr. (ur.), 2005: *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: DZS.

Bronka STRAUS, 2018: Poučevanje tujih jezikov v slovenskem šolskem sistemu: prostor tudi za japonščino? *Acta Linguistica Asiatica*, 8 (1). 9–25.

Marko SNOJ, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Špela VIRANT, 2013: Kdo se boji babilonske ribice? Dostopno na: <https://www.monitor.si/clanek/kdo-se-boji-babilonske-ribice/142237/>; pridobljeno 19. 1. 2020.

Wikipedija. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Google_Prevajalnik; pridobljeno 22. 1. 2020.

Summary

The category of gender is characteristic of language families, rather than individual languages. Indo-European languages possess two or three genders, there can be more genders in other language families or there can be no such category at all. For most Slovene native speakers, the gender category is self-evident, as they are familiar with it both from their mother tongue and from the languages they learn in school, so encountering Hungarian, which knows no gender, comes as quite a surprise. They struggle most with the absence of gender in the 3rd person singular pronoun. There is a slight difference when it comes to native Hungarian speakers. As a Uralic language, Hungarian has no grammatical gender, however, the languages most often taught in Hungarian schools do. Nevertheless, even the best of Hungarian speakers of Slovene language simply forget about genders in certain situations, especially when it comes to participles. This difference between the two languages also causes problems for translators of contemporary literary works, where the characters aren't properly introduced at first, the way they usually are in classical literary works. It is clear from the participles to the reader of the original Slovene version of the short story *Vse bo še dobro* by Andrej Morovič that the narrator is a woman, whereas the reader of a Hungarian translation could – based on the author's gender – assume that the story is in fact homoerotic, if it weren't for the very detailed, albeit metaphorical, description of narrator's sex organ. The reader of the English translation fares no better. The reader of the original Slovene version of the short story *Pravzaprav* by Andrej Blatnik understands that the first-person narrator is a man talking to his female life partner from personal pronouns and participles. The reader of the Hungarian translation of this story can only guess the gender of both characters, since the Hungarian language doesn't provide the translator with any tools to express it, without significantly altering the story itself. The situation is different when it comes to translation of the story *Billie Holiday* written by the same author, where the narrator is expressed in third person. The translator has replaced personal pronouns *she* and *he* with nouns *nő* 'woman' and *férfi* 'man'. Péter Esterházy's post-modernist novel *A szív segédigei* has been published in Slovene twice. Since twenty-five years have passed between both releases, the translator made corrections for the second release. Among other things, the narrator's gender, which isn't explicitly evident in the original, has been changed from male to female in certain parts. The paper discusses Google Translator's decisions with regards to professions and activities in translations from Hungarian to German, English and Slovene, as well. Because the translation tool is based on a multitude of texts, it follows the more frequent phrases.